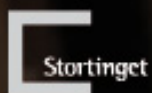

03 Mii šaddá boađusin? 04 Mii lea politihkalaš bellodat 06 Nominašuvdna 07 Ohcaluvvon: nuorat 08 Stáhtafámur 09 Váikkuhan kanála
10 Mediahivvodat 12 Jensa Facebook:s 14 Oaiviliskadallan 16 Válgortnet 17 Eallin Stuorradikkis 18 Sámediggi
19 Luohkkáválga. Dán láhkai jienastat 20 Ruossalassánit. Stuorradikki doaimmat

OAHPPIÁVIISA
2009
STUORRADIGGE-
VÁLGA
JOATKKASKUVLA

OAHPPIÁVIISA 2009 STUORRADIGGE- VÁLGA JOATKKASKUVLA

Álggahus

Vuossárgga čakčamánu 14. b. leat stuorradigge- ja sámediggeválggat. Ollu gielddain leat maid válgalanjat rahpasat sotnabeaivve čakčamánu 13. b. Soaitá don leat okta sis gii bijat jienastanlisttu válgaurdnii vuosttaš geardde?

Soaitá leat váttis válljet bellodaga. Dábálaččat leat ovttaoavivilis muhtin áššis, muhto it leat ovttaoavivilis fas eará. Čoavddusin šaddá dábálaččat ahte jienastat dan bellodaga geainna leat eanemus ovttaoavivilis. Go searvvat válgii, de lea dus erenoamáš vejolašvuohta leat mielde mearrideamen mo Norga galgá ovdánit daid njeallje boahhtevaš jagi.

Gihppaga ulbmil lea diehtujuohkkat Norgga demokratiija ja du vejolašvuođa váikkuhit áigeguovdilis áššiide.

Čuovo bures áviissain ja eará mediain válgagičču áigge!

Buorre válga!

Mii šaddá boadusin?

Maŋŋá 2005 stuorradiggeválgga oáččui Norga vuosttaš geardde eanetloguráđđehusa – ráđđehus mas lea eanetlohku Stuorradikkis – 1985 rájes. Bargiidbellodat, mii ovdalis ii lean goassiige searvan ráđđehusovttasbargui, válljii oažžut eanetlogu ovttas Sosialisttalaš Gurutbellodagain ja Guovddášbellodagain.

Danin go eanetloguráđđehusas lea doarjja eanet go beali stuorradiggeáirasin, de sáhhtá – jos ráđđehusbellodagat eai šatta sierramielalažžan – teorehtalaččat dahkat nu go háliida; buot áššit maid evttoha, ožžot doarjaga Stuorradikkis. Duohtavuodas šaddá liikká eanetloguráđđehus vuhtii váldit daid eará bellodagaid oainnuid.

STUORRADIKKIS LEA VÁIKKUHUS

Einar Gerhardsen, gii jođihii Bargiidbellodaga eanetloguráđđehusa mángga jagi, čálii čuoovovaččat girjjistis *I medgang og motgang. Erindringer 1955-65* (Tiden Norsk Forlag 1972):

“Som regel vil Stortinget, av politiske og praktiske grunner, i store trekk følge regjeringens opplegg. Det betyr ikke at Stortinget har liten reell innflytelse. De som tror det, tar feil. Enhver regjering vil allerede under arbeidet med de forskjellige sakene måtte tenke på Stortinget og dets holdning.” Ii leat liikká maid eahpidit ahte Stuorradikkis lea ollu stuorát fápmu go ráđđehus lea unnit logus.

Otne ii dieđe oktage oažžut go eanetlogu dahje unnitloguráđđehusa maŋŋá čakčamánu 14. b. Eaktuda vuos Stuorradikki čoaikkádusa, ja ahte nagodit go bellodagat ovttasbargat daid iešguđet ráđđehusmolssaeavttuid gaskkas.

Dehálaš válgga

Muhtimat oaivvildit ahte Norgga politihkalaš bellodagat leat nu ovttalárganat ahte Norga “joatkašuvvo nugo ovdal” masá beroškeahhtá geat dal stivrejit. Go buohtastahtá eará riikkaid, de lea riekta dadjat ahte Norgga bellodagat leat oalle seammalárganat, muhto gávdnojit maiddá iešguđetlágan oainnut ollu dehálaš áššiide. Danin lea stuorradiggeválggas áli stuorra váikkuhus Norgga boahtte áigái.

Go lihkkat čakčamánu 15. b, maŋŋá go jienasteaddjit leat cealkán sin oaiviliid, de diehtit geat “vuite” ja geat “vuoittáhalle” válgga. Soaitá diehtit geat ožžot fámu ráđđehusas, muhto ii leat sihkar – dávjá bistá ráđđehussoabadallan mángga beaivvi.

BARGOBIHTÁT:

1. Mediain lea dávjá sáhka iešguđet ráđđehusa molssaeavttuid birra. Makkár molssaeavttut namahuvvojit dál? Digaštala guđe bellodat/bellodagat dii jáhkkihehtet servet ovttas ráhkadit ráđđehusa maŋŋá válgga.
2. Sávvabehtet go eanetlogu- dahje unnitloguráđđehusa maŋŋá válgga? Divaštallet mii lea ovdamunni ja hehttehus dán guovtti ráđđehusšlájjas.
3. Loga doaimmaheaddjičállosa muhtin áviissas maŋemuš vahku ovdal válgga. Geahččala go áviisa einnostit válgabohtosiid?

Gii šaddá
NOROGA
STÁHTAMINISTTAR?

MII LEA POLITIKKALAŠ BELLODAT?

Go válggas jienastit, de bijat muhtin bellodaga nama jienastanurdnái. Otne leat čieža bellodaga Stuorradikkis

Politikkalaš bellodat lea muhtin lágan organisašuvdna mas leat olbmot geain leat oavvilat man láhkai servodat berre ovddiduvvot.

BELLODATPROGRÁMMAT

Go mii jienastit, de bidjat bellodatlisttuid jienastanurtnaide. Bellodatprográmmain leat bellodagaid oavvilat iešguđetlágan politikkalaš gažaldagaide, ja bellodagaid oainnut leat maid uhcit eanet dovddusindahkkon mediain. Dán láhkai leat bellodagat márkanastán sin oaviliid ja addán jienasteddjiide vejolašvuoda válljet daid gaskkas.

Manjá válgga mearridit iešguđet bellodagaid politikkkarat jienasteddjiid ovddas – ovddastit jienasteddjiid beroštumiid. Stuorradiggeáirasat leat mielde bellodatjoavkkuin, gos miellahtut digaštallet ja mearridit áigejuovdilis politikkalaš gažaldagaid.

“SKUVLLAT DEMOKRATIIJAS”

Bellodagaid sáhtttá maiddát dárkot dego “skuvllat demokratiijas”. Bellodagaid bokte ožžot politikkalaš berošteaddjit vejolašvuoda háhkat vásáhusaid politikkalaš bargguin, ja bellodagat leat maid mielde oččodeamen politikkalaš beroštumi jienasteddjiid gaskkas.

Dát čieža bellodaga ovddastit otne Stuorradikkis: Bargiidbellodat, Ovddádusbellodat, Olgešbellodat, Kristtalašálbmotbellodat, Guovddášbellodat, Sosialisttalaš Gurutbellodat ja Gurut.

MAID OAIVVILIT BELLODAGAT?

Skuvlaáviisa lea bovden daid čieža bellodaga, mat ovddastit Stuorradikkis, ráhkadit oanehis presentašuvnna sin birra. Bellodagat leat leamaš friddja čállit dan maid ieža háliidit. Dárkut ahte leat čállon ovdal bellodagaid riikačoahkkimiid giđđat 2009.

Bargiidbellodat

Jodiheaddji: Jens Stoltenberg
<http://www.dna.no>

Lea buorre orrut Norggas. Min vuohki hutkat, juogadit ja eallit dagaha ahte eatnašiin mis lea buorre dilli.

Muhto min ovddabealde leat mánga stuorra barggu. Gaskariikkalaš ekonomalaš roassu dagaha ahte ollusat permitterejuvvojit dahje masset barggu. Buohecevesut ja boarrásiidfuolaheapmi fertejit šaddat buorebun. Oahppit fertejit oážžut eanet oahpu skuvllain.

Váttisvuhta nugo máilmmiekonomiija váikkuha midjiide, lea vuolgahuvvon spekulášuvnnaid vuodul ja politikkalaš stivren vádjivuodas. Muhto ferte čovdojuvot dan láhkai ahte vuoruhit searvevuoda ja juohkima. Ii fal privatiserema bokte, vearrogeahpádusa sidjiide geas lea doarvá ovddežis, mat gáržžidan bargoolbmuid vuogatvuodaid dahje dagahit roasu eanaš olbmuid ekonomijii. Eat galgga geahččaladdat min oadjebasvuodain.

Nana searvevuhta ja rehálaš juogadeapmi leat dagahan ahte Norga lea buorre riika gos ássat. Danin leat mii buorebut ráhkanan go earát hálddašit roasu. Áigut ođasmahttit ja buoridit Norgga servodatmodealla maiddái boahhte njeallje jagi.

Njeallje jagi leat bargan dagahit Norgga buorebun. Lea dahkan ollu. Muhto ollu váilu. Áigut bargat bargguhisvuoda vuostá. Áigut aktiivvalaččat veahkehit ealáhusaid, ja áigut buoridit skuvllaid ja geainnuid. Sii geat šaddet bargguhisvuhtii, galget johtilit oážžut vejolašvuoda boahtit ruovttoluotta bargui.

Áigut ráhkadit oktasáčovdosiid. Mii dáhttot eanet máhtu skuvlii. Jos buohccát, de galgat diehtit ahte oáččut buoremus diviššu jođánit. Dárbbasat eanet buohceveassosajiid. Ja mii fertet bidjat ollu návccaid dáhkádát áššái.

Jos galgat nákcet dan, de dárbbasit nana ja čielga jodiheami Norggas. Ja dárbbasit eanet searvevuoda – ii fal uhcit. Dalle dárbbasit sin, geat háliidit vuoruhit searvevuoda, searvat dagahit Norgga vel buorebun

Ovddádusbellodat

Ovdaolmmoš: Siv Jensen
<http://frp.no>

Ovddádusbellodat berošta ovttaskas olbmo friddjavuodas. Mii oavivildat earret eará ahte don galgat ieš mearridit eanet du sisaboadu badjel, válljet skuvlla ja gii galgá du veahkehit go boarásmuvat.

Uhcit vearru ja divadat leat dehálaš áššit OB:i. Galgá leat oktavuotta maid olmmoš máksá, ja makkár almmolaš báilvalusaid oážžut ruovttoluotta. Otná alla veaurut ja divadat ráddjejit du vejolašvuoda mearridit iežat válljeumiid badjel.

OB sávvá buoret skuvlla mas kvalitehta ja válljenfriddjavuotta leat guovddášis. Sávvat loktet oahpaheddjiid gealbbu, álggahit oahpaheaddjievuolera ja eaktodáhtolaš nubbingiellaohpahusa. Dasa lassin oavivilda OB ahte galgá leat uhcit teoriija ja eanet praksisa fitnoohpus.

OB dáhttu nannet buohcevesuid ekonomijija ja boarrásiidfuolaheami. Stáhta ferte badjelassas váldit boarrásiidfuolaheami ruhtadeami vai sihkkarastit ahte vuorrasat ja geat dárbbasit divišu, ožžot seamma buorre fáladaga beroškeahtá gos orrot riikkas.

Dáhttot eanet rehálabbo justispolitihka. Dáhttot ahte arreastajahki galgá leat seamma go dábálaš kaleanddarjahki, ja ahte duomat galget soabahuvvot ollásit.

Norgga stuorra oljoopmodat berre geavahuvvot jierpmálaš boahtteáiggi investeremii, ii fal dušše geavahuvvot ossosiidda. OB oavivilda stáhta berre geavahit eanet oljofoandda badjebáhcaga buoridit siskkáldasstruktuorra, nugo dakkáriidda go johtolatsihkkarabbo- ja birasgáhttejuvvon geainnuid.

Ovddádusbellodat gáibida čavgasat sirdolašvuodapolitihka, mas leat alla gáibádusat sidjiide geat leat ožžon Norgii orrunlobi. Sirdolašvuoda lohku ferte ráddjejuvvoit vai integrereren lihkestuvvo buorebut.

Olgešbellodat

Jodiheaddji: Erna Solberg
<http://hoyre.no>

Olgešbellodat lea konservatiiva bellodat mii bargá suddjet ovttaskasolbmo friddjavuoda ja geahpedit politiikkáriid ja byrokráhtaid fámu. Olgešbellodaga ulmil lea servodat mas leat vejolašvuodas buohkaide.

Otne loahpahit okta viđadis vuoddoskuvlla almmá máhtekeahhtá lohkat, čállit ja rehkenastit alba láhkai. Dát ráddje vejolašvuoda searvat servodagas, váldit oahpu ja bargat. Olgešbellodat háliida skuvlla mii vuoruha vuodalaš máhtu.

Otne leat 750 000 norgalačča gaskal 18 ja 67 jagi čadnon odjui ja sosiálaveahkkái. Menddo dávjá mearkkaša dan ahte leat fuonit vejolašvuodas eallit mávssolaš eallima. Hui ollusat sáhttet ja sávvet searvat jos dilálašvuodas láchččojuvvojit buorebut. Olgešbellodat háliida ođđa vejolašvuoda sidjiide geat leat ravgan bargoeallima olggobeallái.

Mánggabealat priváhta ja bearašeaiggáduvvon fitnodagat dagahit Norgga nannosabbon suddjet boahtteáigge buresbirgejumi. Olgešbellodat háliida vearpolitihka mii suddje bargguin ja dagaha gánnáhahttin álggahit ođđa fitnodagaid.

Vearródassi lea menddo allat go okta njealljásis geat ellet oajuin vuottáhallet ruđalaččat boahtit ruovttoluotta bargui. Galgá leat gánnáhahtti bargat, ja Olgešbellodat áigu uhcidit veauru buot sisaboahtojoavkkuin.

Stoltenberg-ráđdehusa dearvasvuodaráiddu lea guhkkon erenoamáš olu – otne leat sullii kvárta miljovnna olbmot dearvasvuodaráiddu.

Kriminalitehta lassána sihke stuorragvopogiin ja ollu smávvaáikkiin. Olgešbellodat ii dohkket servodaga gos lea oadjebasat johtit olggobeale lága go olggobeale kámmáruvssa. Olgešbellodat háliida eanet poletijaoalbmuid ja čielga reaksuvnnaid riikkolaččaide.

BARGOBIHTÁT

1. Čoakke ovttá čuoggá masa liikot buoremusat juohke bellodaga presentašuvnnas. Loga daid luohkkái. Geahččal dasto ráhkadit du “niehkobellodaga” presentašuvnnaid vuodul. Evttot maid nama “niehkobellodahkii”.
2. Gávnna du fylkkas bellodaga mii searvá válgii, muhto mii ii leat otna Stuorradikkis. Loga bellodaga prográmma, ja ovdanbuvtte bellodaga politihka luohkkái.
3. Loga seamma áviissa juohke beavivi manjemeš vahku ovdal válgga. Čális buot bellodagaid mat namahuvvojit, ja man dávjá namahuvvojit. Ovdanbuvtte statistihka luohkkái.

Kristtalaš Álbmotbellodat

Jodiheaddji: Dagfinn Høybråten
<http://krf.no>

Ideologija vuoddu: Kristtalašvuodademokratiija Kristtalašvuodademokratiijas olmmoš ja árvvut, maid dábálaččat ii soaitte sáhttit lohkat galle dahje mihtidit, leat guovddášis. Olbmooaidnu lea vuoddu min golmma ideologija árvvus: olmmošárvu, ráhkisvuotta nubbái ja hálddašanovdasvástádus.

Geafivuotta lea áitta olbmoárvi. Mii bidjat olu návccaid ja searaid bargat geafivuotta vuostá mii lea Norggas ja olles máilmmis. Riegádit Norggas lea seamma go vuoiit Lottos go badjel miljárda olbmo ellet vuollil 1 dolláriin beavái. Káb oavvildá Norggas lea geatnegasvuotta roggat čiekŋalit veahkehanbušeanta burssas – ii fal danin go leat šiega, muhto danin go oavvildit ahte buot olbmuin leat gáibáduosat seamma vejolašvuodaide go mis.

Dálkkádat Hálddašanovdasvástádus geatnegahtta min addit eatnama ruovttoluotta buoret hámis go dan maid lei go vuostáiválddiimet dan. Jos áigut gádjut eatnama, de ferte olles máilbmi searvat geatnegahtti soahpamuššii Kyoto-soahpamuša vuodul. Káb áigu bargat dan ovdii Norga váikkuha ahte rikkis riikkat váldet sin ovdasvástádusa dálkkádatválttisuhtii.

Eallinkvalitehta ii fal buot mii lohkojuvvu sáhtta lohkojuvvot. Juohke jagi lohkat olu ruđa našuvdna lea tinen. Ja mii mihtidit politihkalaš vuoiitu ekonomalaš statistihkain. Muhto ii oktage mihtit šaddá go mis buoret diilli go oážžut eanet. Káb háliida digaštallat eallinárvvu, ii fal dušše orrunstandárda birra.

Skuvla Káb oavvildá ahte lea dehálaš dutnje ja servodahkii ahte oáččut veahki beassat gosa sávat beassat, ja dokko gosa buoremusat heivet. Danin sávvat mii sierra oahpu vai oáččut buoret kvalifiserejuvvo skularáddedeaddiid.

Guovddášbellodat

Jodiheaddji: Liv Signe Navarsete
<http://senterpartiet.no>

Guovddášbellodat, GB, vuodduvuovui 1920:s. Guovddášbellodaga vuoddoárvu lea juhkkajuovvun njeallje váldoosaš:

- vuostálastit ekonomalaš liberaliserema ja friddja márkánámuid
- Opmodatvuoigatvuoda-, fámu-, orruma- ja kapitála lávdadit/desentraliseret – mearkkaša ahte olbmot, geaidda mearrideapmi guoská ja doppe gos orrot, galget mearridit.

- Stuorát dásseárvu servodaga iešguđet joavkkuid gaskkas
- Ekonomalaš mearrji ja vuoruhit ii-materiála árvvuid nugo birasgáhtten.

Guovddášbellodat lea čielgaseamos vuostálasti dasa ahte Norga galgá searvat EO:i, muhto lea nana doarjaleaddjin riikkaidgaskasaš ovttasbargui.

Boahttevaš njeallje jagi áigu GB bargat buoridit geainnuid ja odasmahttit ruovdemáđiid. Dasto sávvat eanet vázzin- ja sihkelgeainnuid vai olbmot galget sáhtttá johtalit oadjebasat. Dasa lassin áigu GB geavahit eanet energijia mii ii billet birrasa ja eanet ruđa oččodit buoret skuvllaid ja buohcevuoid.

Bellodat gohčoduvo dávjá “sátnejodiheaddji bellodahkan” danin go bellodagas leat leamaš olu sátnejodiheaddjit miehtá riikka. 2007 válggas oáččui bellodat 89 sátnejodiheaddji ja 79 sadjásaš sátnejodiheaddji.

GB lea skábmamánu 2007 rájes leamaš rádddehusas ovttas SG:in ja BB:in ruksesruonarádddehusas, ja leat njeallje stáhtaráđi. Bellodat lea leamaš ovdalis mielde ovccii rádddehusas ovttas iešguđet ovttasbargobellodagain.

Bellodaga nuoraidorganisašuvnna namma lea “Guovddášnuorra”, ja 2009:s jodiha Christina Ramøy Davvi-Trøndelagas eret. “Guovddášnuoras” lea stuorra váikkuhus. “Ruoktot 50-kruvdnui” ja “Vuodjinkoarta válljenfágan” leat guokte ášši masa leat ožžon doarjaga. “Ruoktot 50-kruvdnui” lea álggahuvun mángga fylkkas.

Gurutbellodat

Jodiheaddji: Lars Spønheim
<http://venstre.no>

Gurutbellodat lea Norgga sosial-liberála bellodat. Gurutbellodaga višuvdna lea sosiála ja liberála máhttoservodat gos olbmuin leat friddjavuotta ja vejolašvuodát ásaht iežaset geainnu buorre eallimii, ja gos mii váldit ovdasvástádusa guđet guoimmis ja birrasis.

Gurutbellodat lea biddjon Norgga politihka guovddášii. Mii gávdnat daid buoriid čovdosiid balánsa gaskkal friddjavuoda ja searvevuoda, gaskkal politihkalaš stivrema ja friddja márkana, gaskkal indiviida ja stáhta, ja gaskkal gávpoga ja báikegotti.

Dehálaš áššit Gurutbellodahkii:

- Skuvla máhtu ja seamma vejolašvuodaid várás. Gurutbellodat háliida nannet almmolaš skuvlla, erenoamážit vuoruhit oahpaheddjiid. Buriid oahpaheddjiid haga eai oáččo oahppit buorre oahpaha. - Kreatiiva ja odasmahtti Norga. Boahtteáigge iešbirgejeaddji servodat eaktuda odđa-hutki ealáhusaid, ja politihka mii doarju odđahutkiid ja grunderiid. - Odđáigásaš birasnášuvdna. Dálkkádatriedvama galgá váldit duodasin. Háliidit fállat mánáidasamet ja mánáidmánáidasamet uhcimusat seamma buhtes luodu/luonddu go mis lea leamaš. - Eambo sidjiide geat dárbašit. Norggas ii leat šat dehálaš addit eambo buohkaide, muhto baicce veahkehit ovttaskas olbmo gii dárbaša dan. - Juo sirdolašvuhtii ja humána sirdolašvuodapolitihkii. Buot servodagat dárbašit dan kulturrálaš ja ekonomalaš stimulánsa maid sirdolašvuotta addá. - Gurutbellodat ovdasta doaimmalaš ja viiddis kulturpolitihka, ja áigut earret eará suovat juohkit fiillaid nuvttá nu ahte kultuvra viidána. Dát ii galgga čuohtat dáiddáriid sisabohtovejolašvuhtii. Gurutbellodaga nuoraidbellodat lea Nuoraid Gurutbellodat. Sii barget erenoamážit dálkkádatgáaldagaiguin, heivehuvvon oahpahuš skuvllain, friddja ja rehálaš máilmmegávppašeampi ja EO.

Sosialistalaš Gurutbellodat

- iešguđetlágan olbmot, seamma vejolašvuodát
Jodiheaddji: Kristin Halvorsen
<http://sv.no>

SG bargá birrasa ja rehálašvuoda ovddas Norggas ja máilmmis. Mii áigut addit iešguđetlágan olbmuide seamma vejolašvuodaid, dakko bokte vuoruhit máhtu, juohkima ja barggu buohkaide. SG oavvildá ahte buot olbmuin lea seamma olu árvu, ja áigut vuostálastit buot rasismma ja diskriminerema.

Váldde dálkkádatmearrádusa! Dálkkádatriedvan lea min stuorámus hástalus. SG áigu hukset boahtteáigge servodaga mas vuoruhit kollektiivojhtolaga, odasmahtti energijia ja odđa birasteknologiija. Mii vuostálastit oljohkamid rášis mearraguovlluin Lofoten ja Viesterála olggobealde.

Juohkit buriid! SG bargá jávkadit geafivuoda ja eahpe-rehálašvuoda. Dan sadjái go geahpedit veaur riggá-musaide, de áigut juohkit buriid eambo rehálaččat. Mii bargat ahte galgá seamma báiká nissoniid ja albmáid gaskkas, ja galgá leat bargoeallin mass buohkain lea oadje-bas bargu buori bargoeavttuin. Mii áigut sihkkarastit buohkaide virsti, earret eará fállat eanet govttolaš láigovistiid.

Odđa skuvlabeavivi! SG bargá odđa skuvlabeavivi ovddas, gos buot oahppit, berošeahtta duogázis, ohppet, nákejit ja loktet. Mii sirdit oasi astoaiggeortnegis viiddiduvvon skuvlabeavivi ja vuoruhit eanet fysalaš doaimmaid, praktihkalaš oahppama ja biebmanoahpa. Buot oahppit galget oážžut leaksoveahki skuvllas, ja buot reaidut galget leat nuvttá. SG háliida almmolaš oktasašskuvlla buohkaid várás, dan sadjái go priváhta skuvlla muhtimiida.

Ráfi ja riikkaidgaskasaš solidaritehta! SG jáhkka ahte eará ja eanet rehálaš máilbmi lea vejolaš. Mii áigut lasihit veahki geafes riikkaide, ja bargat ráfi ovddas ja geahpidit militearadoaimmaid. Mii oavvildit ahte Israel galgá loahpahit okkupašuvnna Palestina guovlluin.

Nominašuvdna

Buohkat, geain lea jienastanvuogatvuohta, sáhttet searvat válgii. Gii mearrida gean don sáhtát jienastit?

Gilvu Hillary Clinton ja Barack Obama gaskkas šaddat Demokráttaid presideantta evttohassan lei guovddážiis ođasmedias čakčat 2008. USA vuodđoválggas sáhttet buohkat geat leat čálihuvon demokrátta dahje republiikkárin – ja muhtin stáhtain maid buot čálihuvon jienasteaddjit beroškeahhtá makkár bellodahkii gullet – sáhttet leat mielde mearrideamen makkár presideantevttohas galgá ovddastit bellodaga presideantaválggas. Presideantevttohasat fertejit danin searvat guovtti válgagižžui – álggus vuos válljejuvot bellodaga evttohassan, dasto searvat vuoitit presideantaválgga.

Nominašuvdnačoahkkinn

Norggas doaimmahuvvo nominašuvdnaproseassa, namalassi válljet olbmuid geat galget čuožžut válgalisttuin, dábálaččat čuoovovaš láchkai: Bellodaga nominašuvdnalávdegoddi (fylkadásis) ráhkadit válgalistoevttohusa man vuodul ovttaskas gielddaid báikkálašbellodagat digaštallet ja sáhtte ovddidit rievdadusevttohusa. Dábálaččat dáhpáhuvo guovtti vuorus. Gielddaid báikkálašbellodagat sáddejit ovddasteddjiid/sáddagiid fylkkabellodaga nominašuvdnačoahkkimii, ja doppe jienastit sáddagat nominašuvdnalávdegotti loahpalaš listtu.

Ovdal 2005 stuorradiggeválgga ledje birrasiid 18 proseantta bellodatmiellahtuin mielde nominašuvdnaproseassas (Hanne Marthe Narud: *Bak lukkede dører? Eller i åpne rom? Demokratiske normer for politisk rekrutering*, Civita AS, 2008). Praktikalaččat leat unnit go 2 proseantta jienasteddjiin mielde mearrideamen geat galget ovddastit sin Stuorradikkis (Ny Tid 28. november 2008).

AMERIHKÁLAŠ VÁLGAGIŽŽU

Muhtin bellodagat leat geahččalan oččodit eambosiid mearridanprosessii: Oslo SG addá buot miellahtuide jienastanvuogatvuođa loahpalaš nominašuvdnačoahkkimis.

BARGOBIHTÁT

1. Digaštallet čuočuhusa: Nominašuvdnaproseassa Norggas leat uhcán demokrátalaččat – mii fertet oahppat amerihkálaččain!
2. Loga golbma bellodaga nominašuvdnalisttu du fylkkas. Mo lea sohkaallejuohku?
3. Loga Stuorradikki nissonoasi birra: <http://www.stortinget.no/Stortinget-og-demokratiet/Historikk/Kvinner-paa-Stortinget/>
4. Maid mearkkaša ahte muhtimat leat “sihkkaris sajis” nominašuvdnalisttus?
5. Ollusat ballet ahte Stuorradiggi šaddá “blenda-vielgat” maŋŋá válgga. Galle persovvna olgoriikka duogážiin leat nominašuvdnalisttuid “sihkkaris sajiin”. Digaštallet maid berre dahkat vai rekrutere eambosiid minoritehtaduogážiin politihkkii.
6. Čakčat 2008 ledje ollu ságastallamat nominašuvdnaproseassaid birra, earret eará Jonas Gahr Støre (A)-, Bård Vegard Solhjell- (SV), Martitn Kolberg- (A) ja Abid Q. Raja (V) nominašuvdna. Oza dieđuid dáid nominašuvdnagiččuid birra interneahhtas, ja čilge manne dát ledje kontroversiealla.

Čakčat 2008 mielddisbuvttii dát gelddolaš gilvu Heikki Holmås ja Akhtar Chaudhry gaskkas Oslo-listtu nuppi saji alde. Evttohasat jodiheadje stuorra “amerihkálaš” válgagiččuid, ja ollusat dieđihedje bellodatmiellahtun vai galge beassat doarjut sin evttohasa nominašuvdnačoahkkimis. Boađusin šattai ahte Heikki Holmås oaččui eanemus jienaid.

Bargiidbellodat ja Olgešbellodat lágidedje ráđđeaddi jienasteamiid nominašuvdnaproseassas. Bargiidbellodagas ožžo buot miellahtut vejolašvuođa vuoruhit evttohuvon evttohasaid, dan sadjái go Olgešbellodat lágidii “Válga-Idol”: “Oslo Olgešbellodaga nominašuvdnalávdegoddi sávvá eanet čaffadat siskkáldas válgagičču ovdal boahhte jagi stuorradiggeválgga, ja lea vuosttamuččat riikkas mearridan diktit miellahtuid jienastit interneahhta bokte sin favorihtaid” (Dagbladet skábmanánu 13. b. 2009).

NOMINAŠUVDNAČOAHKKIN MEARRIDII

Vaikko guktot bellodagat bivde ráđi miellahtuin, de mearridedje liikká nominašuvdnačoahkkima sáddagat loahpalaš bohtosa.

Buot bellodagat geahččalit oažžut dihto balánssa mii gusto geografiija, sohka beali, agi ja virggi go ráhkadit nominašuvdnalisttuid. Maŋemuš jagiid lea maid etnihkalaš duogáš šaddan okta daid eavttuin mánga bellodagas. Ulbmil lea ahte čohkkehus Stuorradikkis galgá muhtin láchkai speadjalastit álbmoga čohkkehusa, muhto ii leat álo álki oažžut dan praktikhas.

Tlf: .....

E-poasta: .....

Webčuj: .....

BARGOBIHTÁT

Mii lea bellodatjodiheadji namma?

.....
.....
.....
.....

Gii ovddasta bellodaga du fylkkas dán áigodagas?

.....
.....
.....
.....

Geat sis servet ođđasit válgii?

.....
.....
.....
.....

Guđemuš evttohas orru du gielddas?

.....
.....
.....
.....

Makkár guovddáš áššit leat bellodagas dán jagi válgii?

.....
.....
.....
.....

Guđemuš bellodaga guovddášášši lea deháleamos dutnje?

.....
.....
.....
.....

Ohcaluvvon: nuorat

Nuorat leat váilegálvvut politihkas, čállá Hadia Tajik (26), Bargiidbellodaga stuorradigge-evttohas.

Duše 20:s buohkanassii 169 stuorradiggeáirasis geat válljejuvvojedje ovddit válggas, ledje vuollil 30 jagi. Mánngas sis leat boarrasat otne go dan magihkalaš logu. Galle nuora geat šaddet stuorradiggeáirrasin ja politihkkárin boahhteáiggis lea earret eará du duohen.

Mun dieđihin miellahtun Bargiidbellodaga nuoraidorganisašuvdnii, AUF, 1999 báikkálašválgga oktavuodas.

Válgagižžu oaivadii ja hárdii mu. “Mo sáhtta Ovddádusbellodat beasadit sin álkivuodain?”, jurddašin mun. “Mo sáhtta Olgešbellodat dohkkehit priváhta skuvllaid mat sáhttet nannet rájá sin gaskkas geas lea ollu ruhta ja sis geas lea uhcit?” Fáhkkestaga fuobmájin ahte dan maid jurddašin, lea politihkka. Mun čohkkejin iešguđet politihkalaš bellodagaid gihppagiid, ja geavahin eliminašuvdnavuogi. Loahpas čohkkájin Sosialisttalaš Nuorain ja AUF:in. Vuosttaš namahuvvon šattai menddo radikála munnje. Dalle lei duše AUF vel.

IN OVTTAOAIVIL BUOT ÁŠŠIIN

li leat nu ahte don galggat leat ovttaoaivilis buot maid bellodat dadjá ahte jienastit dan dahje leat miellahtun das. Dábálaččat lea nu ahte gávnnat bellodaga mainna don leat válodoáššiid dáfus ovttaoaivilis, vaikko leat mánnga eančilášši mas dus leat áibbas eará oaivilat.

Lea dehálaš ahte eambo nuorat leat mielde politihkas mánngga siva dáfus. Vuosttamužžan lea sáhka sihkarastit legitimatehta min álbmotválljejuvvon orgánaid mearrádusaide. Máiste sáni: Álbmotválljen. Álbmot lea válljen sin, ja galget ovddastit álbmoga. Muhto lea váttis go ovttaskas joavkkut leat mearkkašahtti unnitlogus ovddastuvvon, ležžet dal nuorat, boarrasat dahje olbmot sisafárrenolbmot. Dalle ii speadjalastte orgána šat, mii galgá mearridit, dan álbmoga gean ovddas galgá mearridit.

IEŠGUĐET VÁSÁHUSAT

Nubbin lea maid dehálaš ahte iešguđet oaivilat, vásáhusat ja jienat digaštallojit. Duše muhtin perspektiiva ii galgga oažžut mearridit olles mearridanproseassa. Dalle lea dehálaš ahte lea persovdnačohkkehus, geain lea oalle iešguđetlágan vuolggasadjii, daid álbmotválljen orgánain.

Ja vuolggasadjii guoská seamma olu dasa gos lea eallimis. Lea go studeanta, dahje náitalan. Eallá go loanain dahje lea alla sisaboahu? Lea go vásihan diskriminerema dahje ii? Go iešguđetlágan vásáhusat deaivvadit, ja hástalit guhtet guimmiid, oažžut buoriid digaštallamiid. Buorit čuoččuhusat ellet. Dalle oaivildan ahte mearrádus ieš alddis šaddá buoret. Goalmmádin lea maid dadjamuš joatkit oččodit nuoraid politihkkii. Dárbbaba duollet dalle oaidnit ahte doaimá bures leat nuorra ja dahkat seđolaš barggu politihkkárin. Jos livččii geavahan “Dagsrevyen” dahje TV2-odđasiid mihtun, de leat eanaš politihkkárat albmát ja buohkat badjel gaskaagi, ja buohkat badjel mállásaallodaga (middagshøyden), áinnas čurgesvuovttaiguin ja biktasat mat ledje odđáiáigásaččat muhtin jagi dassái.

SERVODATBEROŠTEADDJI

Iešguđetlágan iskkadeamit čájehit ahte nuorat dávjá leat servodatberošteaddjit – ja sáhttet beroštit buot áššiin sihke ruoidnadeamis, skuvlagirjiin ja Midt-Østen ráfehivuođas. Muhto ollusat eai liikká oainne iežaset “politihkalaš berošteaddjin”, vaikko lea čielggas ahte sii leat dan. Soaitá danin go mii áddet politihka oalle goikkisin ja ahkidin, juoga boaresáiggásažžan ja eahpeberošteaddjin? Dan fertet goit rievdadit.

Nuorat leat berošteaddjit. Mii geavahit duše eará kanálaid ovddidit beroštumi. Muhtimin miellačájáhusin gáhtain, nugo dalle go Israel bávkalii Gaza álgu 2009:s. Nuppe geardde go searvvaime Facebook doarjunjovkui. Dahje čállit bloggaid áššiid birra maid leat lohkan aviissain.

Dát lea áibbas čielga hástalus politihkalaš bellodagaide – sii fertejit maid ođasmahttit iežaset, sin hámi ja sin sisdoalu. Muhto – gii galgá ođasmahttit bellodagaid? Dát govvida maid dan bahás gierddu: Bellodagat dárbbasit eanet nuoraid, beroštahttit eambo nuoraid ja rievdadit min nuoraid mielde. Válldát go hástalus? Mun doaivvun dan. Geavat dán jagi válgagičču gávnnahit guđe bellodagain leat uhcimur ovttaoaivil. Dalle sáhttit mii ovttas rievdadit.

Hadia Tajik lea nuoramus persovdna gii goassige lea leamaš ráđđeaddin Stáhtaministara kantuvrras. Son lea earret eará bargan maiddá Justis- ja politidepartemeantta- ja Bargo- ja searvadahttindepartemeantta ráđđeaddin.

Bargobihtta

- 1 Oza čállošiid nuoraid politihkkáriid (vuollil 30) birra áviissain. Galle gávnahehtet? Mii lea sin namma, ja guđe bellodagaid ovddastit sii?

Nuorra ovddasteaddjit

Trond Jensrud lea nuoramus Norggas gii lea ožžon saji Stuorradiggái – go son válljejuvvui 1989:s, de lei aiddo deavdán 21 jagi. Anne Ljunggren lei moadde mánu boarrasat go Jensrud go válljejuvvui 21-jahkásažžan 2005:s, muhto son lea nuoramus nissonolmmoš gii lea ožžon saji Stuorradiggái. Nuoramus oasseváldi Eidsvolla Riikkačoahkkimis 1814:s, Thomas Konow, lei duše 17 jagi boaris.

Tlf: .....

E-poasta: .....

Webčuj: .....

BARGOBIHTÁT

Mii lea bellodatjodiheddji namma?

.....
.....
.....

Gii ovdasta bellodaga du fylkkas dán áigodagas?

.....
.....
.....

Geat sis servet odđasit válgii?

.....
.....
.....

Guđemuš evttohas orru du gielddas?

.....
.....
.....

Makkár guovddáš áššit leat bellodagas dán jagi válgii?

.....
.....
.....

Guđemuš bellodaga guovddášášši lea deháleamos dutnje?

.....
.....
.....

Stáhtafámut

Norggas leat golbma stáhtafámu mat leat Stuorradiggi, ráđđehus ja duopmostuollu.

Stuorradiggi lea láchkaaddi, fápmudusaddi ja kontrolleren válđi. Mearkkaša ahte Stuorradiggi mearrida lágaid, juolluda ruđaid ja kontrollere ráđđehusa.

Ráđđehusa evttohus

Ráđđehusas lea doaibmi fápmu, ja dat mearkkaša ahte ráđđehus dahká dan maid Stuorradiggi lea mearridan. Muhto lea ráđđehus mii evttoha eanaš áššiid mat mearriduvvojit Stuorradikkis – ráđđehusas lea politihkalaš álga, vaikko vel stuorradiggeáirasat maiddái ovddidit iežaset evttohusaid.

Duopmostuolus lea dubmejeaddji fápmu. Stuorradiggi dahje ráđđehus ii sáhte rievdatit duopmostuolu mearrádusa.

Fápmojuohkin

1814 Norgga vuođđoláhka addojuvvui muhtin fápmojuogadanprinsihpa mielde: dát golbma stáhtafámu galget leat iešstivrejeaddjin, nu ahte ii oktage sis galgga sáhttit geavahit fámu. Danin lei earret eará stáhtaministtar gildojuvvon searvat Stuorradiggái. Stuorradikki ja ráđđehusa gaskavuohka lea rievdan manjá go Vuodđoláhka čállojuvvui.

Loahppa 1800-logu rájes lea mis Norggas leamaš parlamentarisma, ja dat mearkkaša ahte ráđđehus ferte dahkat dan maid Stuorradikki eanetlohku mearrida.

BARGOBIHTÁT

- 1 Loga man láchkai Stuorradiggi bearráigeahččá ráđđehusa: <http://tinget.no/no/Hovedmeny/Hva-gjor-stortinget1/Kontrollerer-regjeringen/>. Ráhkát oanehis logaldallama luohkkái mas čilget mo Stuorradiggi kontollere.
- 2 Oza dieđuid Johan Sverdrup birra, ja čilge manin su gohčodit “parlamentarisma áhččin”.

PARLAMENTARISMA

Stivrenhápmi mii sisttisoallá ahte ráđđehusas lea ovddasvástáduš našunála čoahkkaneami (Stuorradiggi) badjel. Stuorradiggi sáhtta ovddidit eahpeluohttámuš ráđđehussii ja dan láchkai bákkojuvvojit guođdit ráđđehusa.

Váikkuhan kanálat

Geavahit jienastanvuogiatvuoda ja searvat politihkalaš bargui eai leat áidna vuogit váikkuhit politihkkii.

Lea dehálaš geavahit jienastanvuogiatvuoda, muhto ii leat dárbu vuordit válgii juohke háve go háliidat ovddidit politihkalaš beroštumit. Medias lea stuorra váikkuhus ja sáhttá leat dárbbaslaš kanála jos háliidat diehtit politihkkáriid beroštumi dehálaš áššiide – ovdamearkka dihtii čállit lohkkiidbreava muhtin aviisii.

Miellačájáhusat sáhttet maid leat ávkkálaččat. Leat ollu miellačájáhusvuogit – vuolláičála- miellačájáhusat, doarjun-miellačájáhusat, boikohtta ja demonstrašuvnnat leat muhtin ovdamearkkat.

Veahkki mediahivvodagas

Miellačájáhuskanála lea dábálaččat čadnon oažžut veahki mediahivvodagas. Miellačájáhusas mii oažžu uhcán beroštumi medias, lea uhcit váikkuhus go miellačájáhusas mii oažžu olu beroštumi. Ollusat leat miellahttun ovttá dahje eanet riikkaviidosaš organisašuvnnain Norggas. Ollusat dán dáhttot váikkuhit politihkalaččat. Lea stuorra erohus man stuorra váikkuhanváldi sis lea, stuorra ja válddálaš organisašuvnnain lea dávjjit álkít vuoitit áššiid go uhcit ja resursaváili organisašuvnnain.

Gulaskuddamat

Gánnáha fuobmát ahte maiddá smávva organisašuvnnain leat váikkuhanvejolašvuodát, earret eará váldit oktavuođa mediahivvodagain dahje lobbet (geahččalit váikkuhit politihkkáriid njuolgga oktavuođa váldima bokte). Stuorradikki lándegottit lágidit dávjá gulaskuddamiid iešguđet áššiid birra, maidda organisašuvnnat ja eará berošteaddjioavkkut ožžot ovddidit oainnuideaset ovdal go meannuduvvojit.

Bargobihtát

1. Govahala ahte Stuorradiggi meannuda ášši mas evttohuvvo hukset atomafápmorusttega gildii gos don orut. Don leat hui vuostá plánii ja háliidat váikkuhit Stuorradiggepolitihkkáriid jienastit plána vuostá. Digaštallet mo sáht-tibehtet dahkat dan eanemus l ági mielde buorrodoaimbin.
2. Čále lohkkiidbreava guovl luávii muhtin fáttá birra mas beroštát.

Tlf: .....

E-poasta: .....

Webčuj: .....

BARGOBIHTÁT

Mii lea bellodatjodiheaddji namma?

.....
.....
.....

Gii ovddasta bellodaga du fylkkas dán áigodagas?

.....
.....
.....

Geat sis servet ođđasit válgii?

.....
.....
.....

Guđemuš evttohas orru du gielddas?

.....
.....
.....

Makkár guovddáš áššit leat bellodagas dán jagi válgii?

.....
.....
.....

Guđemuš bellodaga guovddášášši lea deháleamos dutnje?

.....
.....
.....

MEDIAHIVVODAT

Mediahivvodagas lea beroštupmi politihkalaš gažaldagaide ja diehtjuohkit politihkalaš bellodagaid birra. Dát addá mediai fámu – válgagiččus maid.

Nugo ovdalis lea namahuvvon leat mis golbma stáhtafámu Norggas. Dasa lassin hállat mii dávjá ahte media lea “njealját stáhtafápmun”. Sivvan dasa lea ahte media doaibma lea earret eará leat “váktabeanan” bearráigeahččat ja moaitit daid eará stáhtafámuid.

Ii leat eahpáduš ahte mediain nugo áviissas, TV:s, radios ja interneahtras lea fápmu dakko bokte ahte olahita ollusiida ja dagahit áššiid áigeguovdil. Dat mearkkaša ahte sii váikkuhit makkár fáttáid olbmot oidnet dehálažžan, ja makkár áššiid politihkkárat šaddet bákkuš beroštit. Ovdal go válgagižžu álgá, de ii oktage bellodat dieđe makkár áššit šaddet deháleamosin – dát uhcit enan mearriduvvo makkár áššiid media deattuha.

MEARRIDIT VÁLGAGIČČUS

Medias lea guovddáš rolla válgagiččus. Lea oalle uhccánat geat lohket bellodatprográmmaid ja oasálastet politihkalaš čoahkkimiidda, ja bellodagat leat danin áibbas čadnon dasa ahte mediat ovdanbuktet sin ságaid álbmogii. Seamma láhkai leat maid media čadnon dasa ahte politihkkárat servet. Dutkan čájeha ahte olu jienasteaddjit vurdet válgagiččuide mearridit maid áigot jienastit, ja mediagokčamis sáhtta leat stuorra váikkuhanfápmu.

Ollusat namuhit TV dehálamos media váлгаáiggis. Válgagižžorahpamat TV- kanálain áddejuvvo dávjá almmolaš válgagižžorahpan, ja áviissat geavahit olu saji máinnašit TV-digaštallamiid, nammatit “vuoti” ja juhket birčočuoggaid politihkkáriidda geat leat searvan.

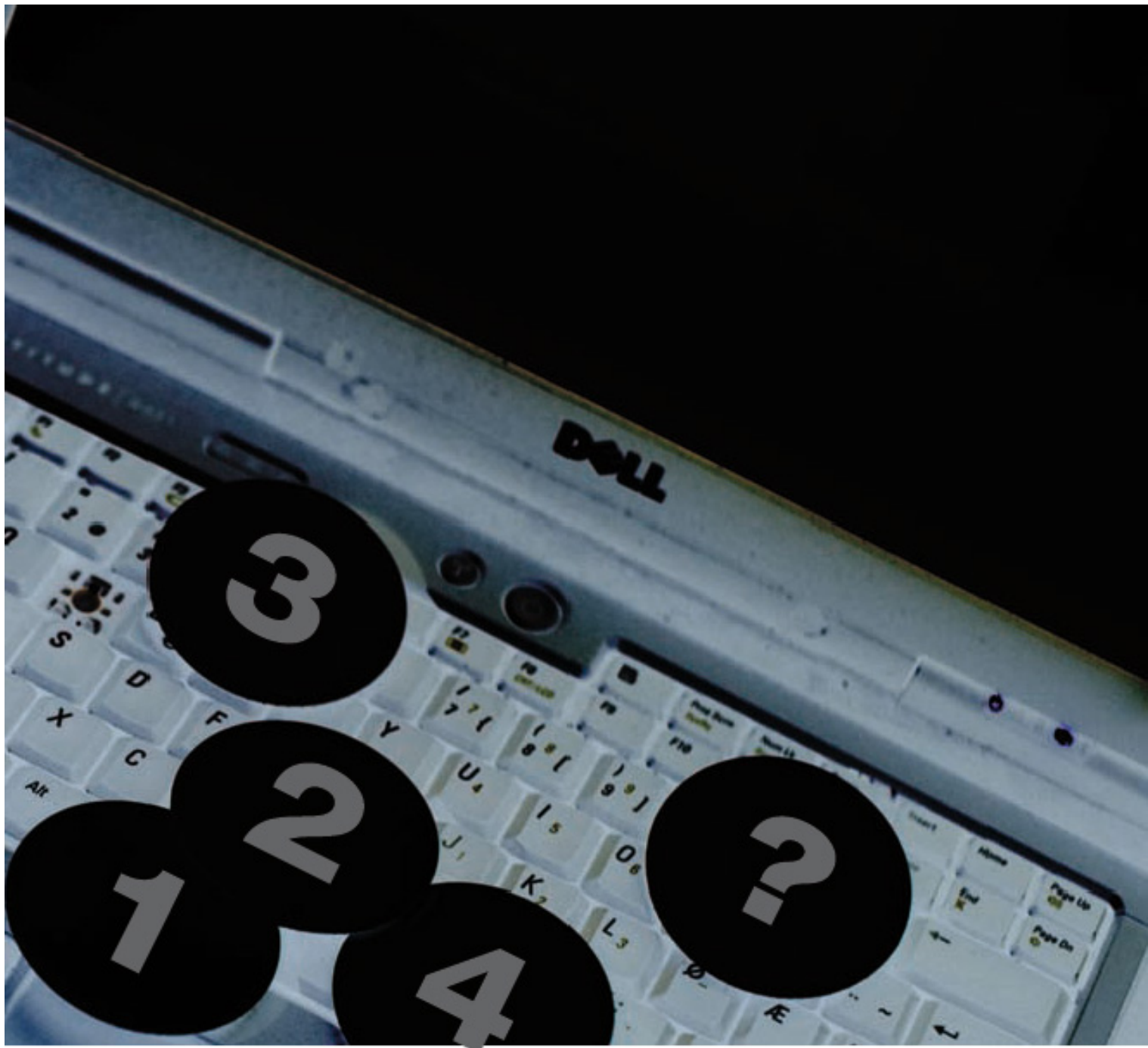
Seammás leat maid dážat bajimuččas máilmmis go lea sáhka gusto áviissalohkamis. Válgagičču gokčan áviissain lea danin erenoamáš dehálaš.

REKLÁMA

Politiškalaš rekláma njuolggá jienasteddjiide ovdamearkka dihtii gihppagiid dahje áviissaalmuhusaid bokte sáhtta maid leat mielde váikkuheamen jienasteddjiid. Norggas lea politihkalaš rekláma gildojuvvon, muhto muhtin jagi dassái mearridii Strasbourg olmmošvuoigatvuođaduopmostuollu ahte gielddus rihkku sátnefriddjavuođa prinsihpa. Go dát čállo, de lea eahpesihkar mii boadusin šaddá – soaitá mii dál juo dán jagi válgagiččus oaidnit dovddus politihkkáriid ihtet pizza- ja sampo-reklámaid gaskkas TV:s

BELLODATPREASSA

Válgagičču mediagokčan lea rievdan olu áiggi mielde. Ovdalis lei Norggas bellodatpreassa, ja

dan áigge dorjo eanaš áviissat dihto bellodaga. 1970-logus álge dađistaga eanet áviissat cealkit iežaset bellodatpolitiikhkalaččat sorjjasmeahttumin, ja otne leat báhcán uhcán bellodatpreassa bázahusat. Muhtin áviissain lea ain vejolaš oaidnit politiikhkalaš miellaguottuid doaimmaheadđji- ja kommentáraartiikkaliin, muhto ođasáššiin geahččalit eanaš áviissat leat nu objektiiván go vejolaš.

NRK:s lea objektiiva álo leamaš dehálaš ulbmil. Daid vuosttaš jagiid maŋŋá go TV-sáddagat álge almmolaččat, de ožžo Stuorradiggi bellodagat leat mielde mearrideamen man láhkai válgasáddagat galge hábmejuvvot. Journalisttat doibme álgovuorus “áigeváldin” čuovvut ahte bellodagat eai geavahan eanet go juolluduvvon ságastallanáiggi. Easkka 1970-logu álgogeahčen šadde TV-journalisttat eanet aktiiva sáddagiin dan láhkai ahte jerre kritiikhkalaš gažaldagaid ja mearridedje sáddagiid fáttáid.

Otne mearridit TV- kanálat eanaš gerddiid válgasáddagiid eavttuid, ja bellodagat šaddet bákkuš čuovvulit dan. 1995 jo celkkii TV2 ahte kanála ieš áiggui mearridit guđe bellodagat galge beassat searvat

sáddagiidda. Kanála mearridii maid guđe persovdna galggai ovddastit daid ovttaskas bellodagaid juohke digaštallamis.

BARGOBIHTÁT

1. Digaštala maid politiikhkalaš rekláma TV:s váikkuha Norga válgagižžui.
2. Buohtastahte TV2- ja NRK politiikhkalaš válgadigaštallamiid. Lea go stuorra erohus prográmmaid gaskkas?
3. Čuoŋpa karikerejuvnon tevnnegiid iešguđet áviissain maŋemuš vahkuid ovdal válgga. Geat leat karikerejuvnon? Ovdanbuktojuvvojit go politiikkárat iešguđetláhkai?
4. Oza báikkálašáviissas politiikhkalaš lohkkiiidčállošiid. Ovdanbuvtte lohkkiiidčálloša oainnuid luohkkái.
5. Loga báikkálašáviissa doaimmaheadđji- ja kommentáraartiikkaliid. Orru go du mielas ahte áviisa/áviissat dorjot ovttá dahje eanet bellodagaid, dahje leat go artiikkalat oalle objektiiván?

BARGOBIHTÁT

1. Galle politihkkáris lea iežas Facebook siidu? Guđemuččas leat eanemus doarjaleaddjit? Mii lea sin Facebook- profiila sisdoallu?
2. Digaštallet ahte jáhkkihbehtet go neahttasiiddut nugo Facebook, MySpace, YouTube ja Twitter sáhttet šaddat dehálaš kanálan gulahallat jienasteddjiin?
3. Buohstastahte golmma politihkalaš bellodaga neahttasiiddu. Lea go stuorra erohus man láchkai bellodagat ovdanbuktet iežaset? Ovdanbuktet go bellodagat ođđasiid ja preassadieđáhusaid? Geavahit go bellodagat goivaid ja illustrašuvnnaid iešguđet láchkai? Makkár gova oaččut bellodagain go geahččat sin neahttasiidduid?

Jens Facebook:s

USA presideanta Barack Obama oaččui olu rámi su kreatiiva neahttageavaheami ovdas válgagiččus. Šaddá go interneahhta maiddái dehálaš válgagiččus Norggas?

Dalle go Barack Obama almmuhii ahte son háliida šaddat Demokráhtaid presideantaevttohassan, de lei su neahttasiidu gárvvus. Das lei son earret eará bidjan nu ahte doarjaleaddjit sáhttet addit ruđaid válgagižžui. Dasa lassin gulahalai Obama jienasteddjiiguin teakstadieduid bokte ja neahttasiidduid bokte nugo Facebook, MySpace, YouTube ja Twitter. Ollusat oaivvildit dát váikkuhii ahte šattai dovddusin.

Norggas lea guhká vurdojuvvon ahte interneahhta boahťá váikkuhit ollu válgagiččuide, muhto maŋemuš stuorradiggeválggaid jearahallamat čájehedje ahte árbevirolaš mediat nugo TV ja riikkaáviissat (bábir) leat ollu dehálabbot jienasteddjiide – vaikko norgalaččat leat oppalaččat viššališ neahttageavaheaddjit.

INTERNEAHTTA II DEHÁLAŠ 2005:S

Muhtin jearahallan maŋŋá 2005 stuorradiggeválgga čájehii ahte guđas lohkásis oaivvildedje ahte neahttaáviisa ii lean dehálaš diehtogáldu válggas olis, ja masá čiežas lohkásis oaivvildedje interneahtta earret neahttaáviissat (bellodagaid neahttasiidduid, bloggat ja nu ain) eai lean dehálaččat.

Dušše 13 proseantta geat jearahallojedje, vástidedje ahte vižše dieđuid bellodagaid neahttasiidduin. Ledje nuoramusat geat ledje viššaleamos neahttageavaheaddjit – 17-24 jagi ahkejoavkkus vástidedje 28 proseantta ahte ledje viežžan dieđuid bellodagaid neahttasiidduin. (Bernt Aardal (red): *Norske Velgere. En studie av stortingsvalget 2005*, N.W. Damm & Søn AS, 2007).

EARÁLÁHKÁI DÁN JAGI

Ollu čájehuvvo ahte čavčča váлга šaddá leat earáláganin. “Stuorra oassi 2009 válgagiččus šaddá leat interneahťas, ja Norgga bellodagat geahččalit kopieret Barack Obama metodaid, čálii vahkkobláđđi Mandag Morgen ođđajagamánu 26. b. 2009. Buot bellodagat geat leat Stuorradikkis vástidit ahte bohtet vuoruhit “sosiála mediaid” ja “dialoga”, ja Gurutbellodat bijaha vel “skeanċaboalu” mii dagaha álkibun jienasteddjiide addit ruđa bellodahkii.

Borgemánu 9. b. 2008 jo deaddilii Aftenposten artiikkala “ohcat eahpideaddji neahtas/ Tvilerjakt på nett”, mas bellodagat dadje ahte bohtet geavahit interneahťa eanet aktiivvalaččat go ovdal čavčča válgagiččus: “Iežamet neahttasiiddu galget geavahuvvot aktiivvalaččat, dasa lassin deattuht leat oidnosis olgguldas siidduin. Galge bloggejuvvot, filbmejuvvot ja digaštallot aktiivvalaččat “seamma áiggis” (real-time). Bellodagat vuhtii váldet konsekveansa ahte erenoamážit nuorra jienasteaddjit eai čohkket TV ovdii čuovvut árbevirolaš TV-digaštallamiid.”

STÁHTARÁĐIT YOUTUBAS

“Dál lea Jensa Facebook:s, dieđihii NTB borgemánu 15. b. 2008. Oanehis bottas oaččui stáhtaministtar Stoltenberg mánga duhát doarjaleaddji ja moanaid dieđuid su profiilaseaidnái. Facebook siiddu sáhtta maid gávdnat YouTube-videoid main ollu stáhtaráđit váldet oktavuoda jienasteddjiin. Maidai ollu eará politihkkárat leat ožžon iežaset siidduid Facebook:s, ja interneahťta geavahuvvo viššalit. Lea váttis einnostit makkár váikkuhusaid dás leat válgagižžui, muhto lea jáhkheahťti ahte bellodagat dán láchkai olahit eanet jienasteddjiide go maid livčče jos dušše geavahit árbevirolaš mediakanálad.

Tlf: .....

E-poasta: .....

Webčuj: .....

BARGOBIHTÁT

Mii lea bellodatjodiheddji
namma?

.....
.....
.....

Gii ovddasta bellodaga du
fylkkas dán áigodagas?

.....
.....
.....

Geat sis servet ođđasit válgii?

.....
.....
.....

Guđemuš evttohas orru du
gielddas?

.....
.....
.....

Makkár guovddáš áššit leat
bellodagas dán jagi válgii?

.....
.....
.....

Guđemuš bellodaga
guovddášášši lea deháleamos
dutnje?

.....
.....
.....

OAILISKKADALLAMAT

Válgagičču áigge leat mediain dievva oailiskkadallamiid bohtosat. Muhtimat oavvildit ahte dát rasttida rájá.

Juohke mánus olles jagi ovdanbuktojuvvojit logi iešguđetge politihkalaš baromehtera (oaviliskosiid bohtosat) iešguđet Norgga mediain. Ovdalaš válggaid leat ain eanet. Oaviliskkadallamat sáhttet nannet demokratiija dakko bokte ahte addet politihkkáriidda áddejumi maid “dábálaš olmmoš” oavvilda. Dat addet maid muhtin lágan gova mo válgabohtosat sáhttet šaddat, ja mánggas oavvildit lea gelddolaš oažžut diehtit bellodagaid einnostuvvon bohtosiid medias.

GÁRŽŽIDEAMIT

Muhtin riikkain leat lágat mat gáržžidit oaviliskkadallamiid bohtosiid almmuheami ovdalaš válgga, ja mánggas Norggas oavvildit ahte oaviliskkadallamiid geavaheapmi lea rasttidan rájá.

Leat eanet sivat dán jáhkemeahttumii. Eanjalobmot oavvildit ahte mángga oaviliskkadallamat váikkuhit dasa ahte válgagižžu šaddá leat gilvu vuitiiguin ja vuoittáhaliiguin dađistaga go válga lahkona. Lea várra ahte mediat dulkojit oaviliskkadallamiid bohtosiid boastut ráhkadan dihte gelddolaš ođasássiid, ja ahte politihkalaš áššit ožžot uhcit fuomášumi go maid berrejit oažžut.

Muhtimat maid oavvildit ahte lea vahágin jos jienasteaddjit jienastit taktihkalaččat, oaviliskkadallamiid vuodul, dan dáfus go jienastit dan bellodaga maid aitosáččat jienastit.

II DAT SEAMMÁ GO VÁLGA

Go lohká dahje gullá oaviliskkadallamiid bohtosiid, de – nugo mángga politihkkára muittuhit - lea dehálaš muitit ahte oaviliskkadallamat eai leat seammá go válga. Dakko

dáfus go iešguđet oaviliskkadallaninstituhtat geavahit iešguđt lágan metodaidda, de leat stuorra erohusat bohtosiid gaskkas. (Mandag Morgen 19. januar 2009).

Sáhttet leat mángga boasttogáldu. Jos sii, geat leat searvan oaviliskkadallamii, eai leat válljejuvvon rivttes láhkai, de šaddá boasttu boadus. Lea maid dehálaš gávnnaht makkár gažaldagat leat jerrojuvvon; smávva rievdadusat gažaldagas sáhttet váikkuhit vástádušjuogadeapmái.

Buot oaviliskkadallamiin lea álo boastuvuođaoassi, sorjavaš makkár metoda geavahuvo. Mángga media ráhkadit stuorra dieđáhussan bellodagaid ovdáneami dahje njiedjama oaviliskkadallamiin – vaikko rievdadusat leat boastuvuođaoassi siskkobealde! Dákkár almmuhusat sáddet eanet boastubagadeddjin go bagadeddjin álbmogii.

Mediageavaheaddjin lea álo dehálaš ahte leat kritihkalaš dan jearahallanvuohkái mii lea geavahuvo.

BARGOBIHTÁT

1. Buhtastahte oaviliskkadallamiid golmma áviissas seamma vahkus. Gallis leat vástidan gažaldagaide? Man stuoressin leat almmuhan boastuvuođa oassin? Leat go stuorra erohusat bohtosiid gaskkas?
2. Maŋŋá válgga: Buhtastahte áviissas daid golbma maŋemuš oaviliskkadallamiid bohtosiid válgabohtosiin. Leat go stuorra erohusat?
3. Muhtin riikkain lea gildojuvvon almmuhit oaviliskkadallamiid justa ovdalaš válgga. Digaštala berrešii go Norggas maiddái leat seamma láhkai

Tlf: .....

E-poasta: .....

Webčúj: .....

BARGOBIHTÁT

Mii lea bellodatjoðiheaddji namma?

.....
.....
.....

Gii ovddasta bellodaga du fylkkas dán áigodagas?

.....
.....
.....

Geat sis servet odðasit válgii?

.....
.....
.....

Guðemuš evttohas orru du gielddas?

.....
.....
.....

Makkár guovddáš áššit leat bellodagas dán jagi válgii?

.....
.....
.....

Guðemuš bellodaga guovddášášši lea deháleamos dutnje?

.....
.....
.....

Válgaortnet

Jos galggat sáhttit jienastit válggas, de fertet leat deavdán 18 jagi válgajagi, ja leat Norgga stáhtaboargár.

Buohkat geat áigut jienastit, fertejit maid leat čálihuvon jienastuslohkui válgabeaivvi. Jienastuslohku lea čielggadus geas lea jienastanvuoigatvuohta gielddain.

Gean sáhtta jienastit?

Buohkat geain lea jienastanvuoigatvuohta, sáhttet válljejuvot stuorradiggeáirrasin. Muhtin joavkkut eai sáhte válljejuvot, earret eará departemeantta- ja olgoriikkabálvalusa bargit, dasa lassin Allarievtti duopmárat.

Ieš válga dáhpáhuvo dan láhkai ahte persovnnalaččat boahhtá válgalatnjii válgabeaivvi, dahje jienastit ovddalgihtii. Gielddat organiserejit ovddalgihtii jienasteamiid.

LEA VEJOLAŠ JIENASTIT OVDDALGIHTII

Jienasteaddjit geat háliidit dan, sáhttet jienastit ovddalgihtii válgajagi borgemánu 10. b. rájes gitta maŋemus bearjadahkii ovdal válgabeaivvi. Jienasteaddjit geat leat olgoriikkas, dahje Svalbardas dahje Jan Mayenis, sáhttet jienastit ovddalgihtii suoidnemánu 1. b. rájes nubbin maŋemuš bearjadahkii ovdal válgabeaivvi. (Svalbarda áššeolbmás lea vejolašvuohta loahpahit ovddalgihtii jienasteami árat).

SÁHTTÁ GO MANAHIT

JIENASTANVUOIGATVUOĐA?

Juo, vaikko lea oalle hárvet ahte dáhpáhuvvá. Muhtin áššeriikkun dagut – ovdamearkka

dihitii vearddagut stáhta iešbirgejumi ja sihkkarvuođa vuostá ja min stáhtahámi vuostá – sáhttet váikkuhit dasa ahte massá jienastanvuoigatvuođa muhtin áigái.

GORRELOGUVÁLGA

Norggas lea mis gorreloguválga. Mearkkaša ahte bellodagat ožžot sisa áirasiid dan ektui man ollusat leat jienastan jienasteaddji ektui geat leat jienastan.

Riika lea juhkkovuvvon válgabiiriide mat čuvvot fylkkarájáid. Juohke fylkka olmmošlohku lea vuolggasadjin galle stuorradiggesaji (mandáhtat) juolluduvvojit. Vai sihkkarastá áirasiid fylkkain gos uhccán olbmot orrot, de geavahuvo rehkenastinvuohki mii kombinere olmmošlogu areálain. Buohkanassii válljejuvvojit 169 stuorradiggeáirasa.

DIEVADASMANDÁHTAT

Válgaortnet sáhtta dagahit boasttu juogu stuorradiggesajiid ektui bellodagaid gaskkas sivas go válgamandáhtabohtosat (valgoppgjør) dáhpáhuvvot eančil fylkkas. Go ovdamearkka 4 mandáhta muhtin válgabiires galget juhkkovuvvot 7 bellodahkii, de ii sáhte šaddat mandáhtajuohkin mii vástida justa jienastanlohkui. Mánge bellodaga sáhttet šaddat áirasiid haga. Maiddái ieš rehkenastinvuohki nanne dán bonju juogu dan láhkai ahte stuorát bellodagat ožžot eanet áirasiid ja uhcit bellodagat ožžot fas uhcit áirasiid jienastanlogu ektui.

Vai njulget dán, de lea mis dievadasmandáhta ortnet. Dát juhkkovuvvo daid bellodagaide mat leat ožžon unnit mandáhta sin jienastanoasi ektui olles riikkas maŋgá go vuosttaš 150 saji leat juhkkon. Leat buohkanassii 19 dievadasmandáhta (okta juohke fylkka). Bellodagat ožžot dievadasmandáhta daid fylkkain gos ledje lagamusas vuoitit mandáhta. Dán láhkai šaddá Stuorradikki čohkkehus lagat bellodagaid jienastanlogu.

HEHTTENRÁDJÁ

Leat dušše bellodagat mat leat beassan badjel hehttenrájá – 4 proseantta jienain riikkas – mat sáhttet gilvalit dievadasmandáhtaid alde. Eai gávdno makkárga hehttenráját guovllumandáhtaid juohkima hárrái.

LOGA VÁLGALÁGA

<http://www.lovddata.no/all/nl/20020628-057.html>

Tlf: .....

E-poasta: .....

Webčuju: .....

BARGOBIHTÁT

Mii lea bellodatjodiheaddji namma?

.....
.....
.....

Gii ovddasta bellodaga du fylkkas dán áigodagas?

.....
.....
.....

Geat sis servet ođđasit válgii?

.....
.....
.....

Guđemuš evttohas orru du gielddas?

.....
.....
.....

Makkár guovddáš áššit leat bellodagas dán jagi válgii?

.....
.....
.....

Guđemuš bellodaga guovddášášši lea deháleamos dutnje?

.....
.....
.....

(Eará bellodagat)

Tlf: .....

E-poasta: .....

Webčuj: .....

BARGOBIHTÁT

Mii lea bellodatjođiheadji
namma?

.....
.....
.....
.....

Gii ovddasta bellodaga du
fylkkas dán áigodagas?

.....
.....
.....
.....

Geat sis servet ođđasit válgii?

.....
.....
.....
.....

Guđemuš evttohas orru du
gielddas?

.....
.....
.....
.....

Makkár guovddáš áššit leat
bellodagas dán jagi válgii?

.....
.....
.....
.....

Guđemuš bellodaga
guovddášášši lea deháleamos
dutnje?

Andre Oktay Dahl lei
sadjásašáirras 1997-
2001 áigodagas, ja
sadjásašáirras, gii
bođii fásta, 2001-2005
áigodagas. Son
válljejuvvui
stuorradiggeáirrasin
2005. 2005-2009
áigodagas lea son
leamaš
justislávdegottilahtn.

Eallin Stuorradikkis

Andre Oktay Dahl Olgešbellodagas oaivvilda eallin stuorradiggeáirrasin sáhtta leat váibadahtti.
Muhto dovda iežas privilegerejuvvon.

Mii lea buoremus ja vearrámus leat stuorradiggeáirrasin?

- Buoremus lea ahte mus lea vejolašvuhta
deaivvadit iešguđet lágan olbmuiguin.
Eanemus headju lea ahte hárvve lea jaskat nu
ahte duođaid sáhtta čieknudit earkiláššiiide,
nugo áinnas háliidan. Olles beaivvis leat
jáhkemeahtun ollu boatkaneamit, eandalii
buot mediat geat áigut vástádusa seammás.
Muhto buohkanassii de ii leat maid moaitit,
go Stuorradiggi lea buoremus sadi jos
berošta váikkuhit servodatovdáneapmái.

- Mo lei sárdnidit Stuorradiggesálas vuosttaš geardde?

- Lei hui erenoamáš, ja ferten dovddastit
ahte sealgi galbmui go smiehtadin buot daid
stuorra stáhtajođiheadjit geat ledje čužžon
seamma sajis. In muitte justa man birra
ságastallen, ja sáhkavuorru ii lean dat
buoremus maid lean doallan, muhto dan ii
vajáldahte goasiige.

- Mo lea du beaivválaš dilli – masa geavahat áiggi dábálaš bargobeavvis?

- Ii gávdno goassige dábálaš beaivi, ja ii
oktage beaivi šatta nugo lean plánen. Dan
beaivvi go lean plánen lohkat áššebáhpáriid
mat leat čoagganan, de soaita leat boŋkkas
medias, ja geavahan eanaš áiggi beaivvis
kommenteret ja digaštallat iešguđet medias.

Mis eai leat fásta bargoáiggit danin go
leat válljejuvvon, eat virgáibiddjon. Orru
sihkkarit hui praktihkalaš, muhto
mearkkaša ahte barggan
gaskamearálaččat 12 tiimmu beaivái.
- Eambosat ja eambosat bombarderejit
e-poasttaiguin buot áššiid birra; váldá
áiggi vástidit daid go mis eai leat ollu
veahkit nugo muhtimat gáddet.
Logaldallat báikkálaš bellodagaide,
organisašuvnnaide ja earáide lea dávjá
tiibmoplánas eahkedis, jos eai
konferánsat ja lágideamit masa vurdet
mii searvat.

- Balat go válgagižžui?

- Sihke juo ja ii. Ii leat nu somá leat
gasku válgagičču jos leat vustolagat, ja
gallupat čujuhit dušše vulos, ja orru
leamen buot maid dahkat šaddet
boastut, beroškeahhtá maid mii bargat.
Seammás leat lihkolaččat go orrut
ráfálaš riikkas gos geavahit sániid, ja eat
vearjuuid vuostálaga. Mátkkoštit ja
deaivvadit olbmuiguin geat bivdet
veahki dahkat juoidá sin diliin, ja
duođaid lea vejolašvuhta veahkehit,
lea duođaid buorre vásihit.

(Eará bellodagat)

Tlf: .....

E-poasta: .....

Webčuj: .....

BARGOBIHTÁT

Mii lea bellodatjođiheadji
namma?

Gii ovdasta bellodaga du
fylkkas dán áigodagas?

Geat sis servet ođđasit válgii?

Guđemuš evttohas orru du
gielddas?

Makkár guovddáš áššit leat
bellodagas dán jagi válgii?

Guđemuš bellodaga
guovddášášši lea deháleamos
dutnje?

Sámediggi

Sámediggeválgga lágiduvvo njuolggoválgan juohke njealját jagi oktanaga
stuorradiggeválggain.

Vuođđolága § 110 dadjá: “Det paaliger Statens
Myndigheder at lægge Forholdene til Rette for at
den samiske Folkegrupper kan sikre og udvikle sitt
Sprog, sin Kultur og sit Samfunsliv”.

VUOĐĐUDUVVON 1989

Sámediggi vuođđuduvvui 1989 álbmotválljen,
našunála parlameanta Norgga bealde sámiide.
Sámediggi sáhtta meannudit ja digaštallat buot
áššiid maid parlameantan ieš oaidná mearkkašahtti
Norgga bealde sápmelaččaide. Muhtin áššesurggiin
leat sápmelaččat maid ožžon muhtin muddui
iešmearrideami, ovdamearkka dihtii gažaldagaide
mat gusket gillii, kultuvrii, ealáhusaide ja oahppui.
Sámedikkis leat 43 áirasa 2005-2009 áigodagas.
Maŋŋá válgga geahpiduvvo 39 áirasii, geat
válljejuvvojit 7 válgabiies. Stuorámus bellodagat
leat Norgga Sámiid Riikkasearvi (NSR) ja
Bargiidbellodat (AP).

SÁMEJENASTUSLOHKU

Jos galgat sáhttit jienastit Sámediggeválggas, de
galgá leat badjel 18 jagi, dahje deavdit 18 jagi
válgajagis. Lea maid gáibádus ahte lea čáliuvvon
jienastuslohkui man gohčodit
sámejienastuslohkun. Beassat čálihit dasa, de
ferite cealkit ahte:
-dovddat iežas sápmelažžan
-sámegiella lea ruovttugiellan, dahje uhcimusat
okta váhnemis, áhkus/ádjás dahje
máttaráhkus/máttarádjás lea dahje leamaš
sámegiella ruovttugiellan, dahje lea su mánná gii
lea jo čáliuvvon sámejienastuslohkui.

Loga eambo Sámedikki birra:

- www.samediggi.no

- www.diggi.no

Luohkkáválga

Lágit báikkálaš válgga nu realisttalaččat go vejolaš, jienastanhingaliin, jienastusloguin, jienastanlisttuin, ja válgagižžomateriálain.

Bargobihtá:

Ovdanbuvttu luohká válgabohtosiid:

- Ráhkát tabealla iešguđet bellodagain mat serve válgii, ja govve mo jienat juohkásedje.
- Ráhkát luohkkájienaid juohkáseami proseanttaid mielde.
- Buohtastahte eará luohkkái skuvllas ja stuorradiggeválga bohtosiin go bohtosat leat garvásat

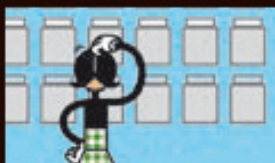
DEAVDDE BOAÐUSSKOVI

- Guđemuš bellodat dagai buorre válgga riikkaviidosáččat?
- Guđemuš áššit jáhkát váikkuhii bohtosii?
- Guđemuš bellodagat vuodđudit ráđđehusa?
- Gii šaddá stáhtaministtarin?

ISKKA DU FYLKKA BOHTOSIID

VÁLGABOHTOSAT

Bellodat		Áirasat		Du fylka	
		2005	2009	2005	2009
BB		61			
OB		38			
O		23			
KáB		11			
GB		11			
SG		15			
G		10			

1 Váldde dan bellodaga jienastanlisttu man háliidat jienastit.

2 Sáhtát rievdadit evttohasaid ortnetvuoru dahje merket dan nama báldii gean háliidat sihkkut.

3 Máhco jienastanlisttu nu ahte ii oktage oainne gean leat jienastan.

4 Mana válgamielbargi lusa gii steampilastá jienastanlisttu.

5 Bija ieš steampilaston jienastanlisttu urdnii.

